

Полтораков Олексій Юрійович, кандидат політичних наук,
науковий співробітник науково-дослідного сектору факультету соціології,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Україна
e-mail: poltorakov@ukr.net
ORCID ID 0000-0003-2418-0969

ПРАКСЕОЛОГІЧНА ТИПОЛОГІЗАЦІЯ НАСИЛЬСТВА: СОЦІОЛОГІЧНО-ПРАВОВИЗНАВЧІ ВИМІРИ

У статті розглядається перспективність розвитку соціологічного підходу до аналізу явища насильства у праксеологічному фокусі «соціальної дії». Пропонується структурна класифікація «соціального насильства» за його ключовими вимірами/параметрами – передусім суб'єктними, об'єктними, предметними, контекстними, а також структурно-інституційними. Особливу увагу приділено проблематиці «кіберпростору» в термінах «кібернасильства» загалом та «кібербулінгу» як його ключового типу. В загальному контексті становлення міждисциплінарності окреслюється перспектива соціологічно-правовознавчого підходу щодо подальших суспільствознавчих досліджень цього явища.

Ключові слова: насильство, кібернасильство, соціологія права, соціально-правознавчі дослідження, міждисциплінарність.

Постановка проблеми. Практично будь-яке ґрунтовне суспільствознавче дослідження, так чи інакше пов'язане з проблематикою насильства, починається зі спроби дати базове, «робоче» визначення цьому досліджуваному явищу – передусім для того, аби принаймні приблизно окреслити коло проблем, з якими відповідне соціогуманітарне дослідження має справу. Усе це пов'язано з надзвичайною об'ємністю поняття «насильство» [13], що охоплює величезний спектр неоднозначних проявів цієї соціальної дії [14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Понятійному змісту явища «насильства» та різним його денотативним та конотативним значенням термінологічно-категоріального характеру – передусім в їх психологічних та соціологічних (зокрема гендерних [8]), правознавчих та державознавчих тощо аспектах – приділяється пильна увага практично в усіх соціогуманітарних науках та суспільствознавчих дисциплінах, від державно-правових [3; 18; 22] до психолінгвістичних [7; 30]. В їх об'єктно-предметних полях багатобічно розглядають питання, пов'язані з насильством як суспільним

явищем [7; 15; 16; 21; 31] та феноменом соціальної організації [8; 12; 18; 22], що зачіпають всі сфери активності людини та буття людства.

Для «класичної» філософсько-суспільствознавчої парадигми [18] характерним був і багато в чому залишається «платонівський» підхід, який коріниться у положенні про відносно сувору категоризацію мови – лексичних одиниць, морфем, синтаксичних конструкцій і правил, що регулюють їх вживання. Так, у базованій на ній класичній теорії права (починаючи із Є. Дюрінга, Г. Гумпловича, К. Каутського та ін.) насильство традиційно поділяють на два його основні види – фізичне та психічне (психологічне) [3]. Показово, зокрема, те, що ранні пам'ятки права (від «законів Ешнунни» або «законів Хаммурапі» до «Правди Ярослава»), містять незрівнянно більшу кількість норм (статей), присвячених псуванню власності, аніж статей, які регулюють/обмежують, скажімо, насильство у сімейних/шлюбних відносинах.

«Некласична» ж філософсько-суспільствознавча парадигма відштовхується від «вітгенштейнівського» погляду, пов'язаного із припущеннями про недискретність, розмитість кордонів («сингулярності» [17]), безперервності і випадковості у визначенні речей та відповідному їх поіменуванні. У рамках цієї парадигми (М. Фуко, Ж. Бодрійар, Ж. Дерріда та ін.) поняття «насильства» певним чином «розчиняється» у широкому спектрі інших явищ та феноменів – від «знання-як-влади» (М. Фуко [19]) до «гендеру» або «культурного насильства» (Й. Галтунг [29]) і т. ін. Так, зокрема, Ж. Дерріда, припускаючи, що різниця між «міфічним» і «божественним» насильствами деконструюють сама собою, сумнівався як у предметному характері «божественного» насильства, так і в можливості його репрезентації [2].

Мета і завдання. У своєму базовому категоріально-термінологічному вимірі «насильство» традиційно характеризується його праксеологічною прив'язкою до перш за все суто фізичної (!) сутності/активності. Це перш за все завдання відповідної шкоди фізичному здоров'ю людини – однієї чи декількох (сім'ї тощо) – чи, принаймні, її/їх власності (майну). Антропологічно найвищим ступенем такого типу насильства є позбавлення людини життя.

У сучасному суспільствознавстві поняття «насильство» використовується дуже розширено у доволі строкатому концептуальному спектрі похідних теоретичних визначень, практичних тлумачень та прикладних застосувань. «Будь-яке визначення насильства є насильством, – скептично-провокативно стверджує російський дослідник К. Сулімов. – Це одне з тих слів, яке не має жодної само собою зрозумілої референції, окрім інтуїтивного розуміння» [18, с. 114]. Доволі характерним, принаймні для соціально-психологічних та

соціально-біологічних (етологічних) науково-аналітичних доробків, є певна синонімізація понять «насильства» та «агресії» [20], а також «жорстокого поводження» як їх соціально-правового різновиду [1]. Усе це актуалізує загальну проблему концептуалізації соціологічно-правознавчих підходів до структурної типологізації насильства у функціональному вимірі «соціальної дії» (М. Вебер) на основі профільних вимірів/параметрів.

Виклад основного матеріалу дослідження й отриманих результатів.

В своєму першому наближенні під «зовнішнім», суто типологічним кутом зору насильство як соціальне явище може бути класифіковано за певними, попередньо відносно спрощеними, соціально-правовими ознаками праксеологічного характеру.

По-перше, за соціально-суб'єктивними характеристиками акторів насильства, яке має соціальний вимір, – індивідуальне (показовим є випадок американського «екотерориста» Т. Качинського, відомого як «УнаБомбер») чи групове (колективне), а також інституційне. Ключовою ознакою іманентного характеру є передусім відповідні «зовнішні» контексти та/або спрямованості такої «соціальної дії».

По-друге, за соціально-об'єктивними характеристиками жертв насильства – до них можуть належати вік (щодо дітей, старих людей (*elderly abuse*) тощо), стать (щодо жінок, гендерне насильство [8]), стан здоров'я (щодо інвалідів (т.зв. «ейблізм» – суто британський еквівалент «disablism» – та такі його різновиди як «менталізм»), недієспроможних та ін.), гендерна/сексуальна орієнтація (щодо ЛГБТ, зокрема гомосексуалістів), етнокультурна (расова, етноконфесійна і т. ін.) приналежність (щодо представників інших рас (т.зв. «колоризм»), євреїв (антисемітизм) та ін.), професія (щодо повій, поліцейських і т. ін.) тощо. «Природа любить різноманітність, – афористично відзначав у подібному контексті американський сексолог Л. М. Даймонд, – На жаль, суспільство її ненавидить» [26]. Певне, дещо проміжне положення займає насильство проти себе – і самогубство як його крайня, найрадикальніша форма прояву/реалізації. Саме це явище – саме як соціальне – стало темою однойменної фундаментальної праці (1897) батька-засновника сучасної соціології Е. Дюркгайма [4]. Остання, попри певну дискусійність її оцінок, давно увійшла у «золотий фонд» соціологічної науки. Адже у насильстві проти себе людська особистість (в особливих випадках – відповідна соціальна група чи колектив) виступає в подвійній іпостасі – як суб'єкту, так і об'єкту насильства. У цьому контексті Х. Арендт глибоко підмічено, що політичні революції починаються з готовності особистості пожертвувати життям в ім'я чогось більшого, ніж кінцеве «я» [23, р. 54–55]. Окреме місце посідає тематика насильства щодо тварин. Утім, зрозуміло, це явище наразі є не стільки соціальною чи антропологічною (в частинах, що стосуються передусім від-

повідних язицьких або релігійних ритуалів тощо – в сенсах «міметичного насильства» [5–6]), скільки психологічною та певною мірою філософсько-правовою проблемою. Через це дана проблематика принципово виходить за межі предмету суто соціологічної та, зокрема, соціологічно-правознавчої дослідницької уваги.

По-третє, за соціально-предметними характеристиками домінуючих типів застосовуваного насильства – передусім фізичне та психологічне (психоемоційне, від бойкоту до т. зв. «газлайтінгу»), а також проміжні та суміжні його прояви та виміри: насильство вербальне, сексуальне (від згвалтування [15] до ексгібіціонізму або вуайеризму), фінансове і т. п. Відповідно, за своїми праксеологічними проявами соціальне насильство може бути прямим/безпосереднім (передусім фізичне та суміжне із ними) та опосередкованим (фінансове, гендерне та ін.).

По-четверте, за значущими соціально-контекстними характеристиками певного суспільного середовища, в якому воно відбувається, – зокрема, насильство сімейне (*domestic violence*), інституційне (в школах [7; 31], інтернатах, лікарнях, в'язницях [24] тощо) і т. п.

Окреме місце в цьому контексті займає проблематика «насильства у “кібер-просторі”» або «віртуального насильства», зокрема явища «кібербулінгу» («*cyberbullying*») та/або «кіберпереслідування» («*cyberstalking*»). «Кіберна насильство» загалом та «кібербулінг»/«кіберпереслідування» зокрема мають певні характерні ознаки, що претендують на принципову соціальну значущість. Передусім «кіберна насильство» є не фізичним (адже здійснюється передусім у «кіберпросторі»), а переважно вербальним, психологічним та/або психоемоційним, а також сексуальним (зокрема у вигляді т. зв. «porno-помсти» (*revenge porn*) [25; 27; 30] тощо). Також у багатьох випадках завдяки сучасним технологіям насильство у кіберпросторі може реалізуватися цілодобово та анонімно. Анонімність означає передусім те, що суб'єкт насильства (зокрема колективний) в багатьох випадках є «дискретним» для жертви, навіть коли ним виступає невелика соціальна група, членом якої є сама жертва (шкільний клас, робочий підрозділ тощо). Похідним чинником «анонімності» є проблема ускладнення визначення пошуку його джерел та ідентифікації осіб, залучених в цей процес. Додаткову глибину та проблемність цьому явищу надає та обставина, що викладені в глобальну мережу фіксації проявів насильства (тексти, зображення, відео тощо) легкодоступні якнайширшій аудиторії, причому їх зазвичай дуже важко позбутися (адже видалити поширювані в мережі «вірусні» сюжети майже неможливо). Відповідно, принципово ускладнюється похідна проблема соціально-психологічної реабілітації та соціально-середовищної адаптації жертв кіберна насильства.

Розглядаючи контекстну проблематику насильства, представники марксистської парадигми/традиції суспільствознавства особливу увагу приділяли передусім тим її складовим, що так чи інакше пов'язані із владно-інституційними його специфіками. Специфічним різновидом подібного типу насильства є запропонована сучасним норвезьким неомарксистом Й. Галтунгом теорія «структурного насильства» [29], де у ролі суб'єкта насильства виступає «сама» соціально-економічна та/або соціально-політична структура як така. Відповідно, постраждалими від нього є передусім ті категорії населення, які належать до соціальних низів («сірі та убогі» – жебраки та безхатченки, безробітні та неписьменні і т. п.). На переконання норвезького соціолога, якщо інформація та/або ресурси монополізовано групою чи класом або використовуються для інших цілей, тоді фактичний рівень фізичної чи інтелектуальної реалізації людини падає нижче потенційного рівня, а це свідчить на користь наявності «структурного насильства» в суспільній системі. Прикладним виміром «структурного насильства» вбачається передусім явище «ранкізму». Термін «ранкізм» було запропоновано М. Фулером на початку 2000-х рр. для позначення явища будь-якого приниження, що здійснюється в межах певних соціальних структур та інституцій [28]. Свою сучасну реінтерпретацію суспільствознавча тематика, артикульована теорією «структурного насильства», знаходить у доробках таких українських соціологів як С. Макеєв та ін., які досліджують передусім проблематику «нових соціальних нерівностей» [10–11] в сучасних умовах «сингулярності» [7].

Окреме місце займає проблематика «(соціо)культурного насильства», значущою складовою якої є тематика «гендерного насильства» та суміжні із нею. Під таким типом насильства Й. Галтунг розумів «будь-який аспект культури, що може використовуватися для легалізації насильства в його прямій та структурній формі» [29]. У так званому «археологічному» контексті «(соціо)культурного насильства» М. Фуко поставив під сумнів біологічну природу сексуальності, запропонувавши концепт «дискурсу сексуальності» [19]. Розуміючи під дискурсом передусім серію висловлювань та текстів, що задають спосіб міркування про певні теми, він поставив питання: чи не природа, а дискурс сексуальності створив те, що ми знаємо як секс: «Мова йде про те, щоб визначити в його функціонуванні та в його сенсі існування режим влада-знання-насолада, який підтримує в нас дискурс про сексуальність» [19, с. 72]. У резонансній праці «Історія сексуальності» він достатньо переконливо підвів до слушного припущення, що ми не народжуємося сексуальними, а вчимося ними бути. Відповідно, «сексуальне насильство» в цьому сенсі є не тільки, а, може, і не стільки біологічним та/або психологічним явищем, скільки в тому числі соціокультурним та «навіть»

соціополітичним, адже «дискурси про секс збільшуються в самому полі діяльності влади» [19, с. 78].

Висновки. Насильство є міждисциплінарною категорією соціології, права, психології та інших наук, а це змушує досить широко тлумачити її зміст, тому загальноприйнятого чи хоча б достатньо усталеного визначення цієї категорії поки що не існує. Попри свою іманентну присутність в суспільствознавчому дискурсі, праксеологічна проблематика насильства як соціально-правового явища залишається на певній напівпериферії предметного поля соціогуманітарних дисциплін, виступаючи передусім у субстанційній якості. У своєму праксеологічному вимірі явище «насильство» спирається на найбільш загальні концепти суспільствознавчого знання «соціум» та «соціальне» та похідні від нього («соціальні норми» та «соціальний контроль», «соціальний суб'єкт» та «соціальний об'єкт», «соціальна взаємодія» та «соціальний конфлікт» тощо). Соціальне насильство як регульована соціально-правовими інститутами специфіка поведінки та діяльності має відповідні властивості (характеристики, якості, параметри). В цьому аспекті соціальне насильство розкривається в поняттях «суб'єкт, об'єкт та предмет», «акти та прояви насильства», «мотиви та контексти насильства» тощо. Соціальне насильство праксеологічно стає суб'єктно-особистісним феноменом.

У своїй типологічності даний аспект передбачає структурування рівнів – від мікросоціального (малих груп) до макросоціального (держав та їх ключових інституцій) – і вимірів соціального насильства в тому числі за ступенем їх агресивності або схильності до компромісу, відмови від передбачуваних/очікуваних норм або дотримання їх, а також тяжкості наслідків тощо. У загальному соціально-правовому плані – це регулювання/обмеження соціальних акторів (передусім держав та їх інститутів/інституцій) від застосування крайніх та/або радикальних форм масштабного насильства передусім у їх «внутрішньому» (репресій, геноциду), а також «зовнішньому» (порушення «правил війни» та ін.) вимірах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ботова М. Г. Соотношение понятий «насилие» и «агрессия»: теоретико-эмпирическое исследование. *Вестник Костромского государственного университета им. Н. А. Некрасова*. 2012. №1. С. 100–102.
2. Деррида Ж. Театр жестокости и закрытие представления. *Письмо и различие* / Ж. Деррида. Санкт-Петербург: Акад. проект, 2000. С. 370–399.
3. Дітріх О. Поняття та зміст психічного насильства в кримінальному праві України: проблеми визначення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2007. Вип. 74–76. С. 77–80.

4. Дюркгейм Э. Самоубийство. Социологический этюд: пер. с фр. Москва: Мысль, 1994. 399 с.
5. Жирар Р. Козел отпущения: пер. с фр. Санкт-Петербург: Изд-во Ивана Лимбаха, 2010. 336 с.
6. Жирар Р. Насилие и священное: пер. с фр. Москва: Новое лит. обозрение, 2010. 450 с.
7. Исенина И. Е. Что такое «насилие в школе». *Психология и школа*. 2010. №2. С. 54–67.
8. Кіммел М. Гендер насильства. Гендероване суспільство. Київ: Сфера, 2003. 490 с.
9. Кобылин И. И. Исток и сингулярность: Дж. Агамбен и М. Фуко о рождении биовласти. *Философия и общество*. 2011. №3. С. 171–183.
10. Макеєв С., Ковалиско Н. Глобальний і локальний діалект нарративу про нерівність. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2017. №4. С. 22–36.
11. Макеєв С., Оксамитна С. Концепція інституціонально відтворюваних соціальних нерівностей. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2011. №4. С. 32–49.
12. Паперно И. Самоубийство как культурный институт. Москва: Новое лит. обозрение, 1999. 256 с.
13. Полтораков О. Ю. Соціальне насильство: варіанти соціологічної типологізації. *Габітус*. 2020. №11. С. 13–17.
14. Полтораков О. Ю. Сучасні соціокультурні виміри насильства: соціологічний підхід. *Габітус*. 2019. №8. С. 25–28.
15. Рыбакова Л. Н. Изнасилование: социологический анализ. *Научный журнал «Дискурс»*. 2018. №3 (17). С. 261–282.
16. Сорокин П. Самоубийство как общественное явление. *Социологические исследования*. 2003. №2. С. 104–114.
17. Стан сингулярності: соціальні структури, ситуації, повсякденні практики / за ред. С. Макеєва і С. Оксамитної. Київ: НАУКМА, 2017. 180 с.
18. Сулимов К. А. Политико-философское понимание политического насилия: поиски смысла. *Политические исследования*. 2004. №3. С. 114–121.
19. Фуко М. Історія сексуальності. Харків: ОКО, 1997. Т. 1: Жага пізнання. 235 с.
20. Фурманов И. А. Агрессия и насилие: диагностика, профилактика и коррекция. Санкт-Петербург: Речь, 2007. 480 с.
21. Хомич Т. М. Фізичне насильство як одна із форм вчинення насильства в сім'ї. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2010. №2. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2010/n2/10ktmnvs.pdf> (дата звернення: 17.09.2020).
22. Шкіль Л. Л. Владні стосунки та дискурс сексуальності. *Грані*. 2013. №9. С. 46–50.
23. Arendt H. On revolution. New York: Viking Press, 1965. 344 p.
24. Chantraine G. Prison et regard sociologique. Pour un décentrage de l'analyse critique. *Champ pénal / Penal field*. 2004. Vol. I. URL: <http://journals.openedition.org/champpenal/39> (дата звернення: 17.09.2020).

25. Citron D. K., Franks M. A. Criminalizing Revenge Porn. *Wake Forest Law Review*. 2014. Vol. 49, No. 2. P. 345–392.
26. Diamond L. M. *Sexual Fluidity: Understanding Women's Love and Desire*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2008. 333 p.
27. Driscoll S. E. Revenge porn: chivalry prevails as legislation protects damsels in distress over freedom of speech. *Roger Williams University Law Review*. Winter 2016. Vol. 21, No. 1. P. 75–117.
28. Fuller R. W. *Somebodies and Nobodies: Overcoming the Abuse of Rank*. Gabriola Island, Canada: New Society Publishers, 2004. xx, 187 p.
29. Galtung J. Violence, Peace, and Peace Research. *Journal of Peace Research*. 1969. Vol. 6, No. 3. P. 167–191.
30. McGlynn C., Rackley E. Image-Based Sexual Abuse. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2017. Vol. 37, No. 3. P. 534–561.
31. Olweus D. *Aggression in the schools: bullies and whipping boys*. Washington: Hemisphere Pub. Corp., 1978. xiii, 218 p.

REFERENCES

1. Botova, M. G. (2012) Sootnoshenie ponyatiy «nasilie» i «agressiya»: teoretiko-empiricheskoe issledovanie [Correlation of the concepts of “violence” and “aggression”: theoretical and empirical research]. *Vestnik Kostromskogo gosudarstvennogo universiteta im. N. A. Nekrasova – Bulletin of the N. A. Nekrasov Kostroma State University*, 1, 100-102 [in Russian].
2. Derrida, Zh. (2002) Teatr zhestokosti i zakrytie predstavleniya [Theater of cruelty and closing performance]. *Derrida, Zh. Pismo i razlichie* [Letter and distinction]. Sankt-Peterburg: Akademicheskij proekt, Pp. 370-399 [in Russian].
3. Ditrikh, O. (2007). Poniattia ta zmist psyhichnoho nasylstva v kryminalnomu pravi Ukrainy: problemy vyznachennia [The concept and content of mental violence in the criminal law of Ukraine: problems of definition]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal sciences*, 74-76, 77-80 [in Ukrainian].
4. Djurkgejm, E. (1994). *Samoubytstvo. Sociologicheskij jetjud* [Suicide. Sociological study] / Per. s fr. Moskva: Mysl' [in Russian].
5. Zhirar, R. (2010). *Kozjol otpushhenija* [Scapegoat] / Per. s fr. Sankt-Peterburg: Izd-vo Ivana Limbaha [in Russian].
6. Zhirar, R. (2010). *Nasilie i svjashhenoe* [Violence and sacred] / Per. s fr. Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie [in Russian].
7. Isenina, I. E. (2010). Chto takoe «nasilie v shkole» [What is “school violence”]. *Psichologija i shkola – Psychology and school*, 2, 54-67 [in Russian].
8. Kimmel, M. (2003). *Hender nasylstva. Henderovane suspilstvo* [Gender violence. Gender society]. Kyiv: Sfera [in Ukrainian].
9. Kobylin, I. I. (2011). Istok i singuljarnost': Dzh. Agamben i M. Fuko o rozhdenii biovlasti [Origin and Singularity: G. Agamben and M. Foucault on the Birth of

- Biopower]. *Filosofija i obshhestvo – Philosophy and Society*, 3, 171-183 [in Russian].
10. Makeiev, S. & Kovalysko, N. (2017). Hlobalnyi i lokalnyi dialekt naratyvu pro nerivnist [Global and local dialect of inequality narrative]. *Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh – Sociology: theory, methods, marketing*, 4, 22-36 [in Ukrainian].
 11. Makeiev, S. & Oksamytna, S. (2011). Kontseptsiiia instyutsionalno vidtvoriuvanykh sotsialnykh nerivnosti [The concept of institutionally reproducible social inequalities]. *Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh – Sociology: theory, methods, marketing*, 4, 32-49 [in Ukrainian].
 12. Paperno, I. (1999). *Samoubijstvo kak kul'turnyj institut* [Suicide as a cultural institution]. Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie [in Russian].
 13. Poltorakov, O. Yu. (2020). Sotsialne nasylstvo: varyatyvy sotsiologichnoi ty polohizat-sii [Social violence: variants of sociological typology]. *Habitus – Habitus*, 11, 13-17 [in Ukrainian].
 14. Poltorakov, O. Yu. (2019). Suchasni sotsiokulturni vymiry nasylstva: sotsiologichnyi pidkhd [Modern social and cultural dimensions of violence: a sociological approach]. *Habitus – Habitus*, 8, 25-28 [in Ukrainian].
 15. Rybakova, L. N. (2018). Iznasilovanie: sociologicheskij analiz [Rape: a sociological analysis]. *Nauchnyj zhurnal «Diskurs» – Scientific journal “Discourse”*, 3(17), 261-282 [in Russian].
 16. Sorokin, P. (2003). Samoubijstvo kak obshhestvennoe javlenie [Suicide as a social phenomenon]. *Sociologicheskije issledovanija – Sociological research*, 2, 104-114 [in Russian].
 17. Makeiev, S. & Oksamytna, S. (Eds.) (2017). *Stan synhuliarnosti: sotsialni struktury, sytuatsii, povsiakdenni praktyky* [The state of singularity: social structures, situations, everyday practices]. Kyiv: NaUKMA [in Ukrainian].
 18. Sulimov, K. A. (2004). Politiko-filosofskoe ponimanie politicheskogo nasilija: poiski smysla [Political and philosophical understanding of political violence: the search for meaning]. *Politicheskie issledovanija – Political Studies*, 3, 114-121 [in Russian].
 19. Fuko, M. (1997). *Istoriia seksualnosti* [History of sexuality]. Kharkiv: OKO. Vol. 1: Zhaha piznannia [Thirst for knowledge] [in Ukrainian].
 20. Furmanov, I. A. (2007). *Agressija i nasilie: diagnostika, profilaktika i korrekcija* [Aggression and Violence: Diagnosis, Prevention and Correction]. Sankt-Peterburg: Rech' [in Russian].
 21. Khomych, T. M. (2010). Fizychnie nasylstvo yak odna iz form vchynennia nasylstva v sim'i [Physical violence as a form of domestic violence]. *Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriiia «Pravo» – Journal of the National University “Ostroh Academy”. Law series*, 2. Retrieved from <https://lj.oa.edu.ua/articles/2010/n2/10ktnvns.pdf> [in Ukrainian].
 22. Shkil, L. L. (2013). Vladni stosunky ta dyskurs seksualnosti [Power relations and the discourse of sexuality]. *Hrani – Facets*, 9, 46-50 [in Ukrainian].

23. Arendt, H. (1965). *On revolution*. New York: Viking Press.
24. Chantraine, G. (2004). Prison et regard sociologique. Pour un décentrage de l'analyse critique. *Champ pénal / Penal field, I*. Retrieved from <http://journals.openedition.org/champpenal/39>
25. Citron, D. K. & Franks, M. A. (2014). Criminalizing Revenge Porn. *Wake Forest Law Review, 49*(2), 345-392.
26. Diamond, L. M. (2008). *Sexual Fluidity: Understanding Women's Love and Desire*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
27. Driscoll, S. E. (2016). Revenge porn: chivalry prevails as legislation protects damsels in distress over freedom of speech. *Roger Williams University Law Review, 21*(1), 75-117.
28. Fuller, R. W. (2004). *Somebodies and Nobodies: Overcoming the Abuse of Rank*. Gabriola Island, Canada: New Society Publishers.
29. Galtung, J. (1969). Violence, Peace, and Peace Research. *Journal of Peace Research, 6*(3), 167-191.
30. McGlynn, C. & Rackley, E. (2017). Image-Based Sexual Abuse. *Oxford Journal of Legal Studies, 37*(3), 534-561.
31. Olweus, D. (1978). *Aggression in the schools: bullies and whipping boys*. Washington: Hemisphere Pub. Corp.

Полтораков Алексей Юрьевич, кандидат политических наук,
научный сотрудник научно-исследовательского сектора факультета
социологии, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко,
Украина

ПРАКСЕОЛОГИЧЕСКАЯ ТИПОЛОГИЗАЦИЯ НАСИЛИЯ: СОЦИОЛОГИЧНО-ПРАВОВЕДЧЕСКИЕ ИЗМЕРЕНИЯ

В статье рассматривается перспективность развития социологического подхода к анализу явления насилия – в праксеологическом фокусе «социального действия». Предлагается структурная классификация «социального насилия» по его ключевым измерениям/параметрам: прежде всего субъектным, объектным, предметным, контекстным, а также структурно-институциональным. Отдельное внимание уделено проблематике «киберпространства» в терминах «кибернасилия» в целом и «кибербуллинга» как его ключевого типа. В общем контексте становления междисциплинарности определяется перспектива социологически-правового подхода к дальнейшим обществоведческим исследованиям этого явления.

Ключевые слова: *насилие, кибернасилие, социология права, социально-правовые исследования, междисциплинарность.*

Poltorakov Olexii Yuriyovych, PhD in Political Sciences,
Research fellow of the Research department of the Faculty of Sociology,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

PRAXEOLOGICAL TYPOLOGY OF VIOLENCE: SOCIOLOGICAL AND LEGAL DIMENSIONS

Problem setting. *Violence now recognized to be a serious and widespread social and legal problem worldwide, but with more than several categories of violence, each of which has its own social and legal consequences.*

Recent research and publications analysis. *It shows that there has been much terminological controversy on the definition and just what actions should be covered, especially those of social character. Some preliminary efforts have focused on developing of praxeologically focused classification system.*

Paper objective. *The article argues perspectives of the sociological approach development to the analysis of the phenomenon of violence, in the praxeological focus of “social action”. Violence is not one social or legal pattern but several.*

Paper main body. *The praxeological nature of violence has led to a number of observes classification schemes for interdisciplinarily studying its component parts. Structural classification of “social violence” by its key dimensions / parameters is proposed, primarily subjective, objective, subject, contextual, and also structural and institutional. Each criterial classification provides a more specific definition with associated advantages and disadvantages. Those criteria are quite frequently combined to examine particular forms of violence, especially those of social character. Although not conceptually clean, those classification generally observed and specifically analyzed has proved useful both in its sociological and legal perspectives. Clearly, different classification approaches serve different purposes. To be of not an exclusive classification proposed to cover all types of violence, but rather provides some conceptual organization for structuring efforts for further interdisciplinarity studies. Special attention is given to “cyber-space”, in terms of “cyber violence” in general and “cyberbullying” as its key type.*

Conclusions of the research. *In the general context of the development of interdisciplinarity the prospect of a sociological and legal approach to further social studies of this phenomenon are outlined.*

Keywords: *violence, cyber-violence, sociology of law, social and legal studies, trans-disciplinarity.*